

APPENDIX
AD
SULPICII SEVERI
OPĒRUM ĒDITIONEM VERONENSĒM,
QUA CONTINENTUR
EPISTOLĒ VII

ANTEA EVULGATĒ.

EPISTOLA PRIMA.

AD CLAUDIAM SOROREM SUAM.

De ultimo iudicio.

I. Lectis epistolis tuis, multo modo permotum affectum lacrymis tenere non potui. Nam et gaudio flebam quod te secundum Domini Dei nostri praecepta vivere ex sermone ipso litterarum tuarum poteram agnoscere, et pro desiderio tui non poteram non dolere, quod ^a per summam a te injuriam alienabar, si litteras non misisses. Tali ergo sorore non fruerer? Testor autem salutem tuam, persaepe ad vos venire volui, sed usque adhuc impeditus sum, obistente eo qui consuevit obsistere. Nam et festinabam desiderio meo in tuo aspectu satisfacere; et opus Domini nostri inter nos obiter videbamur acturi, cum alter alterum consolando, calcata a nobis mole saeculi, viveremus. Sed jam veniendi diem tempusque non statuo, quia quotiescunque statui, implere non potui. Domini opperiar voluntatem; spero quod meis votis et orationibus tuis de nostra nos fructum capere faciat ^b perseverantia.

II. Caeterum quod a me in omnibus epistolis quas ad te miseram vitae ac fidei tuae praecepta desiderans, jam per assiduitatem scriptorum meorum verba consumpsi, nihil novum tibi rescribere modo possum quod ante non scripserim. Et sane propitio Deo jam non indiges admoneri, quae fidem inter principia consummans, devotam in Christo exhibes charitatem. Unum tamen moneo, ne transcurta repetas, ne contempta desideres; ne manum aratro inserens (*Luc. ix, 62*), retrorsum conversa respicias. Quo utique in te redeunte vitio, ordinem suum necesse est sulcus amittat, nec sane mercedem suam

A cultor accipiat. Alioquin nec partem consequitur, si ex parte cessaverit. Nam sicut a peccato ad justitiam fugiendum est, ita et qui justitiam fuerit ingressus, ne peccato pateat praevendum. Scriptum enim est justo (*Ezech. xviii, 24, 26*), in qua die exerraverit, justitiam non profuturam. In hoc igitur consistendum est, in hoc laborandum, ne qui peccata evasimus, praemia parata perdamus. Stat enim adversus nos paratus inimicus, ut nudatum fidei umbone mox feriat. Non abjiciendus est itaque clypeus, ne latus pateat. Non remittendus est gladius, ne hostis incipiat non timere. Porro cum armatum viderit, abibit. Nec ignoramus durum esse ac difficile adversus carnem et saeculum quotidie dimicare. Sed si aeternitatem cogites, si caelorum regna consideres, quae utique nobis Dominus licet peccatoribus praestare dignabitur, quae tandem condigna passio est qua tanta mereamur? Luctamen autem in hoc mundo parvi temporis est. Nam etsi mors non succedat, senectas succedet. Labuntur anni, fluunt tempora, et, ut spero, Dominus Jesus tamquam desideratos sibi celeriter vocabit.

III. O quam felix ille noster excessus, cum ^c a labe peccati melioris vitae conversatione purgatos sede sua nos Christus excipiet! Occurrent martyres et prophetae, ^d tangentur apostoli, gaudebunt angeli, laetabuntur archangeli, victusque Satanas cruento licet ore pallebit; quippe qui etiam nostra, quae sibi in nobis praeparaverat, peccata perdiderit. Videbit gloriam concessam per veniam, merita honorata per gloriam. Nos triumphabimus hoste superato, ^e ubi tunc mundi istius sapientes ridebuntur; ubi avarus, ubi adulter, ubi impius, ubi ebriosus, ubi maledicus recognoscentur. Quid miseri pro sua defensione dic-

^a Per summam a te injuriam. Fortasse Severus voculas a te postposuerat voci injuriam. Vix enim ferunt aures ejusmodi metathesin. CLER.

^b Perseverantia. Leg. praesentia. BALUZ. — Paulo ante rescripsi cum Baluzio opperiar; pro quo Clericus, opperior.

^c A labe peccati purgatos. His affinia sunt quae habet Severus de Vita B. Martini cap. 13: Antiqua delicta melioris vitae conversatione purgari H. DE PRATO.

^d Tangentur. Από κοινού, lætitia afficientur.

^e Ubi tunc. Clerici editio mendose, ubi nunc.

turi sunt! Nescivimus te, Domine, te in mundo esse non vidimus. Prophetas non misisti, legem sæculo non dedisti. Patriarchas non vidimus, sanctorum non legimus exempla. Christus tuus in terra non fuit, Petrus tacuit, Paulus noluit prædicare, Evangelista non docuit, martyres non fuerunt quorum exempla sequeremur. Futurum iudicium tuum nemo prædixit, vestire pauperem nemo mandavit, ^a prohibere libidinem nemo præcepit, repugnari avaritiæ nemo persuasit. Inscientia lapsi sumus, quæ fecimus nescientes.

IV. His e contrario ex illo sanctorum choro vel primus justus Noe proclamabit: Ego, Domine, et superventurum propter peccata hominum diluvium prædicavi, et post diluvium exemplum de me præbui bonis, ut malis pereuntibus non perirent, ut isti recognoscerent et quæ esset innocentibus salus, et quæ pœna peccantibus. Post hunc, Abraham fidelis obsistet: Ego, inquit, Domine, fidem qua humanum in te crederet genus, media fere mundi illius ætate fundavi. Ego pater gentium, cujus exempla sequerentur, electus sum. Ego Isaac adhuc parvulum non dubitavi, Domine, offerre tibi pro victima, ut isti recognoscerent nihil non Domino præstari debere, cum me ipsum ne filio quidem unico intelligerent pepercisse. Ego terram meam et cognationem meam te jubente deserui, ut istis quoque esset exemplum nequitias mundi et sæculi peccata deserere. Ego, Domine, te licet corpore, sub imagine primus agnovi, nec dubitavi credere quem videbam, licet in alia mihi substantia videreris, ut isti intelligerent non secundum carnem, sed secundum spiritum iudicare. Huic Moyses beatus obsecundabit: Ego legem, Domine, istis omnibus te jubente tradidi, ut quos libera fides non tenebat, lex saltem dicta cohiberet. Ego dixi: *Non adulterabis* (Exod. xx, 14), ut licentiam fornicationis inhiherem. Ego dixi: *Diliges proximum tuum* (Levit. xix, 18), ut charitas abundaret. Ego dixi: *Domino soli servies* (Deut. vi, 13), ne isti idolis immolarent vel templa esse paterentur. Ego ne falsa testimonia dicerentur edixi, ut istis adversus omne mendacium præcluderem ora. Ego facta dictaque a mundi exordio, operante in me spiritu tuæ virtutis, exposui, ut istius ^b cognitio præteritorum doctrinam tribueret futurorum. Ego te venturum, Domine Jesu, prædicavi, ut istis non ^c inopinatum esset agnoscere quem venturum ante prædixeram.

V. Post hunc astabit dignus Domini sui David semine: Ego te, Domine, per omnia nuntiavi; ego nomini tuo tantum serviendum esse clamavi. Ego dixi: *Beatus vir qui timet Dominum* (Ps. cxl, 1); ego dixi: *Exsultabunt sancti in gloria* (Ps. cxlxx, 5); ego

^a Prohibere. Forte cohibere.

^b Cognitio præter. Hanc eandem sententiam legas supra *Hist. sacr.* lib. II, c. 8.

^c Inopinatum. Sic optime prima Baluzii editio. Mendose Lipsiensis, *opinatum*. Ubi Clericus legendum censebat *non opinatus*. At locus emendatione non eget.

dixi: *Desiderium peccatorum peribit* (Ps. cxl, 10), ut isti te agnoscerent et peccare desinerent. Ego cum regia præditus essem potestate, cilicio superjecto, pulvere subjecto, depositis insignibus magnificentiæ meæ procubui vestimentis, ut istis mansuetudinis atque humilitatis daretur exemplum. Ego inimicis meis, qui interficere me cupierunt, pepercit, ut misericordiam meam istis probarem imitandam. Post hunc Isaias dignus Dei spiritu non tacebit: Ego, Domine, te per os meum loquente, præmonui: *Væ his qui jungunt domum ad domum* (Isa. v, 8), ut modum ^d cupiditati imponerem. Ego iram tuam peccantibus venisse testatus sum, ut istos a malefactis suis, si non spes præmiorum, saltem suppliciorum formido cohiberet.

VI. Post hos aliosque complures qui doctrinæ nobis officia præstiterunt, ipse Dei Filius hæc loquitur: Ego certe excelsa sede sublimis, cælum palma, terram pugillo continens (Isa. xl, 12), intra extraque diffusus, cunctorum quæ gignuntur interior, atque omnibus quæ moventur exterior, inestimabilis naturæ potestate infinitus, invisibilis aspectu, incomprehensibilis tactu, ut inter vos ad edomandam duritiam cordis vestri et perfidiam doctrinis salutaribus molliendam vestrum minimus existerem, nasci carne dignatus sum, depositaque Dei gloria, habitum formæ servilis assumpsi, ut communicata vobiscum infirmitate corporea, rursus in consortium gloriæ meæ per obedientiam præcepti salutaris adhiberem. Ægris infirmisque omnibus sanitatem, auditum surdis, visum cæcis, vocem mutis, claudis pedum officia restitui, ut vos signis cælestibus ^e permoverem, quo facilius in me atque in his quæ prædicaveram crederetis. Ego vobis cælorum regna promisi. Ego etiam, ut impunitatis haberetis exemplum, latronem, qui me sub mortis suæ tempore fatebatur, in paradiso collocavi, ut illius fidem qui remitti sibi meruerat peccata, sequeremini. Atque ut exemplo meo pro vobis et ipsi pati possitis, pro vobis ego passus sum, ne dubitaret homo pro se pati quod Deus pro homine pertulisset. Ego me post resurrectionem, ne fides vestra confunderetur, ostendi. Ego in Petro Judæos monui, ego in Paulo gentibus prædicavi. Nec pœnitent. Est fructus bonorum. Opus meum boni intellexerunt, perfecterunt fideles, justi impleverunt, consummaverunt misericordes; et magna pars martyrum, magna sanctorum est. In eodem certe et isti corpore, in eodem fuerunt mundo. Cur nullum in vobis bonum opus, gens vipereæ stirpis, invenio? Pœnitentiam malorum vestrorum nec sub ultima die vestri finis egistis. Quid autem attinet quod me labiis adoratis, si factis et operibus denegetis? Ubi nunc vestræ divitiæ, ubi

^d Cupiditati. Male Cler. cupiditatis.

^e Permoverem. Arguit hic Clericus Baluzium, quod ediderit *promoverem*; sed inmerito. Exemplar namque Baluzianum rite perhibet *permoverem*. Id vitio vertendum Clerici exscriptori, qui sæpe in exscribenda Baluzii editione peccavit, ut infra pluribus ostendimus.

honores, ubi potentia, ubi vestrae sunt voluptates? Nullam novam in vos mando sententiam. Habetis iudicium quod ante praeiudici.

VII. Tunc illud miseris Evangelista recitabit: *Ita in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium* (Math. xxii, 13; xxv, 30). O miseri quos ista non permovent! Videbunt suam poenam et aliorum gloriam. Utantur saeculo, dum aeternitate illa quae saeculis praeparata est non fruuntur. * Affluant divitiis, auro incubent, dum ibi agentes, ibi inopes deprehendantur. Sint in saeculo divites, dum in aeternitate sint pauperes, de quibus scriptum est: *Divites eguerunt et esurierunt* (Ps. xxxiii, 14). Consequenter autem de bonis Scriptura subiecit: *Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono*. Itaque, soror, licet nos isti irrideant, licet nos stultos infelicesque commemorent, feliciter gaudeamus opprobriis quibus nobis gloria, illis poena cumulatur. Nec rideamus illorum stultitiam, sed potius infelicitatem doleamus: quia inter illos pars magna nostrorum est, quos si lucrifacere possimus, augetur in nobis gloria. Sed agant ea ut volunt, sint nobis tamquam gentiles et publicani; nos vero salvos incolentesque tueamur. Si illi nunc nebis dolentibus gaudent, nos postea in illorum dolore gaudebimus. Vale soror charissima et in Christo dilectissima.

EPISTOLA II.

AD EANDEM.

De Virginitate.

I. Quantam in caelestibus beatitudinem virginitas sancta possideat, praeter Scripturarum testimonia, Ecclesiae etiam consuetudine edocemur, ^b quia addiscimus peculiare illi subsistere meritum cuius est specialis consecratio. Nam cum universa turba credentium paria dona gratiae percipiat, et iisdem omnes sacramentorum benedictionibus gloriantur, iste proprium aliquid praeter ceteris habent, dum de illo sancto et immaculato Ecclesiae grege quasi sanctiores purioresque hostiae pro voluntatis suae meritis a sancto Spiritu eliguntur, et per summum sacerdotem Dei offeruntur altario. Digna revera Domino hostia tam pretiosi animalis oblatio, et nullius magis quam suae imaginis hostia placitura. De huiusmodi enim Apostolum praecipue dixisse reor: *Obsecro autem vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem* (Rom. xii, 1). Possidet ergo virginitas et quod alii habent et quod alii non habent, dum et communem et peculiarem obtinet gratiam, et proprio, ut ita dixerim,

^a *Affluant div.* Genilna sunt quae leguntur apud Sulpicium in *Hist. sac.* lib. 1, c. 25: *Inhiant possessionibus, praedia excolunt, auro incubant.* H. in PRATO.

^b *Quia addiscimus.* Male Cleric. *qua dicimus.*

^c *Dum sponsarum,* etc. Holsten. in *Append. cod. Reg.*, p. 10: *Dum in sponsarum modum quas consecrat Domino, velat: ostendens,* etc. Pessime Cleric., velut ostensas.

^d *Superare..... spasmeam.* Rectius Holsten., *suppire..... flammam.* Contextus restitutionem con-

secrationis privilegio gaudet. Nam et Christi sponsas virgines dicere ecclesiastica nobis permittit auctoritas, ^c dum sponsarum modo eas Domino consecrat et velat, ostendens eas vel maxime habituras spirituale connubium quae subterfugerint carnale consortium. Et digne Deo per matrimonii comparationem spiritualiter copulantur quae ejus dilectionis causa humana connubia spreverunt. In his quae maxime illud completur Apostoli: *Qui autem adheret Deo, unus est spiritus* (I Cor. vi, 17).

II. Grande est et immortale, pene ultra naturam corpoream, ^d superare luxuriam, et concupiscentiae spasmeam adolescentiae facibus accensam animi virtute restringere, et spiritali conatu vim genialis oblectationis excludere, et vivere contra humani generis legem, despiciere solatia conjugii, dulcedinem contemnere liberorum, et quaecumque praesentis vitae esse commoda possint pro nihilo esse futurae beatitudinis computare. Magna haec, ut dixi, et admirabilis virtus est, et non immerito pro magnitudine laboris sui ingenti premio destinata. ^e *Dabo spadonibus,* dicit Deus, *et in domo mea et in muro meo locum nominatum meliorem filiis et filiabus; non enim aeternum dabo illis, et non deficiet* (Isa. xvi, 5). De quibus spadonibus Dominus in Evangelio repetit dicens: *Sunt enim spadones qui se ipsos castraverunt propter regnum caelorum* (Math. xix, 12). Magnus est quidem pudicitiae labor, sed majus est premium; temporalis custodia, sed remuneratio aeterna est. De his enim et beatus Apostolus Johannes loquitur, quod sequatur agnum quocumque ierit. Quod ita intelligendum puto, nullum eis locum in caelesti aula claudendum, sed convocata eis divinarum mansionum habitacula reseranda.

III. Sed ut illustrius virginitatis meritum clareret, et quam digna Deo sit manifestius intelligi possit, illud cogitetur quod Dominus et salvator noster Deus, eum propter humani generis salutem hominem dignaretur assumere, non alium quam virginalem materem elegerit, ut huiusmodi plurimum sibi placere monstraret, et ut pudicitiae bonum utrique sexui intimaret. Virginem matrem habuit virgo uenensum. In se viris, ^f et in matre feminis praeiit virginitatis exemplum. Quo demonstratur in utroque sexu beatam integritatem divinitatis habere plenitudinem meruisse, dum tantum in matre fuit quicquid habebat in filio. Sed quid ego satisago excellens ac sublime pudicitiae meritum revelare, et gloriae bonum virginitatis ostendere, cum de hac se plerisque perorasse non nesciam et ejus beatitudinem manifestis

firmat.

^e *Dabo spadonibus,* dicit Deus. Holst., *dabo,* inquit Dominus, *spadonibus meis.* Beati methaphra. Isaac. Clericus contra fidem exemplaris, ut saepe alias, *dabo,* inquit *spadonibus Deus, et in domo,* etc. Mox Holst., *melioem a filiis..... quod non deficiet.* Neque aliter sacer textus.

^f *Et in matre.* Sic et Holstenius. At Clericus, *sed in matre.*

^g *Habebat.* Leg. cum Holst., *habebatur.* Mox ibid., *salago pro satisago.*

simis rationibus comprobasse, et nulli sapienti in dubium venire possit eam rem majoris esse meriti quæ sit amplioris laboris? Quisquis enim pudicitiam aut nullius præmii aut parvi existimat, certum est illum aut ignorare aut non voluntarie ejus ferre laborem. Inde illi semper castitati derogant qui eam aut non habent, aut habere coguntur in-viti.

IV. Nunc itaque, quoniam, paucis licet, tam laborem quam meritum integritatis ostendimus, ne res quæ grandi virtute constat, et ingenti præmio destinatur, carere fructu suo possit, diligentius exequendum est. Quantum enim quæcumque species pretiosior fuerit, tanto majore sollicitudine custoditur. Et quoniam multa sunt quæ bono proprio carent, nisi aliarum rerum jument auxilio, ut est mellis species, quæ nisi cerærum custodia et favorum cellulis conservetur, et ut verius dixerim nutriatur, naturalem gratiam perdit et subsistere per se ipsam non potest: sicut et vini species, quod si non boni odoris a vasis, et reparatis crebris picibus foveatur, genuinam vini suavitatem amittit. Attentius ergo providendam est ne forte et virginitati aliqua sint necessaria, sine quibus nequaquam fructum afferre sufficiat; et tantus nihil proderit labor, dum vane prodesse creditur, quod absque viribus necessariis possidetur. Nisi fallor enim, ob cælestis regni præmium pudicitiae servatur integritas, quod sine vitæ æterne merito neminem consequi posse certum est. Æterna vero vita non nisi per omnem divinarum præceptorum custodiam promereri potest, Scriptura dicente: *Si vis in vitam pervenire, serva mandata* (Matth. xix, 17). Vitam ergo non habet, nisi qui cuncta mandata legis servaverit. Et qui vitam non habuerit, cælestis regni non potest esse possessor, in quo non mortui, sed vivi quique regnabunt. Nihil ergo virginitas sola proficiet, quæ cælestis regni gloriam sperat, nisi et aliud habuerit cui perpetua vita promittitur, per quam cælestis regni præmium possidetur. Ante omnia ergo pudicitiam integritatemque servantibus, et ejus remunerationem a Dei æquitate sperantibus mandatorum custodia est præcepta, ne gloriosæ castitatis et continentiae labor in irritum deducatur. Supra mandatum vel præceptum esse virginitatem sapiens ex lege nullas ignorat, Apostolo dicente: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do* (I Cor. vii, 25). Cum ergo obtinendæ virginitatis consilium dat, non præceptum, supra mandatum et præceptum eam esse professus est. Quicumque ergo virginitatem servat, majus quam præceptum est faciunt. Tunc enim proderit amplius fecisse quam jussum est, si quod jussum est feceris. Nam quomodo plus fecisse gloriaberis, si minus aliquid non feceris? Cupiens divinum

^a Vasis. Malim cum Holst. vas: apud quem paulo post legitur *rebus nec*, pro *viribus nec*.

^b Aliud hab. Holst., illud hab. Mox ibid., mandatorum sunt custodienda præcepta.

^c Ex lege. Rectius, quam Holst. et legens.

^d Nam quomodo.... si minus aliquid non feceris?

implere consilium, ante omnia serva mandatum. Volens virginitatis præmium consequi, amplectere meritum vitæ, et tua castitas remunerari possit. Nam ut vitam præstat observatio mandatorum, ita eorum e contrario generalis prævaricatio mortem. Et qui per prævaricationem in morte fuerit, virginitatis coronam sperare non poterit, neque pudicitiam præmium expectare constitutus in pœna.

V. Tres enim species sunt per quas regni cælestis possessio introitur. Prima est pudicitia, secunda mundi contemptus, tertia vero justitia: quæ et connexæ plerimum se possidentibus præstant, ita divitiæ prodesse difficile possunt; dum unaquæque earum non propter se tantum, sed propter alias flagitatur. In primis ergo quaeritur pudicitia ut facilis subsequatur mundi contemptus, quia ab illis mundas contemni levius potest qui matrimonii nexibus non tenentur; mundi vero contemptus exposcitur ut justitia conservetur, quam difficile implere possunt qui sæcularium bonorum cupiditatibus et mandatarum voluptatum negotiis implicentur. Quisquis ergo pudicitiam possidet primam speciem, et secundam, quæ est mundi contemptus, non obtinet, pene sine causa possidet primam, quando secundam non habet, propter quam prima quaesita est. Et si primam et secundam habeat, cui tertia, quæ est justitia, desit, frustra laborat, quoniam superiores duæ propter tertiam præcipue requiruntur. Quid enim prodest propter mundi contemptum pudicitiam habere, et propter quod eam habeas non habere? Vel cui rei mundum contemnas, si justitiam, propter quam pudicitiam et propter quam mundi contemptum habere te convenit, non custodias? quia ut prima species propter secundam est, ita et prima et secunda propter tertiam; quæ si non fuerit, nec prima nec secunda proficiet.

VI. Dicis forsitan: Doce me ergo quid sit justitia, ut eam si cognoverim, facilius implere possim. Dicam tibi breviter et valeo, et verborum vultu simplicitate communium; quia causa de qua agimus talis est, quæ disertioribus faciendæ sermonibus nequaquam debeat obscurari, sed simplicioris eloquentiæ narrationibus pandi. Res enim omnibus in commune necessaria, communi debet sermone monstrari. Justitia ergo non aliud est quam non peccare; non peccare autem est legis præcepta servare. Præceptorum vero observatio duplici genere custoditur, ut nihil eorum quæ prohibentur facias, et cuncta quæ jubentur implere contendas. Hoc est quod dicit Psalmista: *Recede a malo, et fac bonum* (Ps. xxxiii, 15). Nolo enim in hoc putes constare justitiam ut malum non facias, cum et bonum non facere malum sit, ut in utroque legis prævaricatio continetur: quoniam qui dixit: *Recede a malo*; ipse dixit, *et fac bonum*. Si

Hæc apud Holstenium inermiosus exscriptor omiserit. Paulo post ibid. perperam, remuneratio mandatorum.

^e In morte fuerit. Legendum videtur cum Holst.enio, in mortem fuerit deputatus.

^f Cui rei. Sic Balth.; id est, cui bono? At Holst. cur res mundi cont.

a malo recesseris et non feceris bonum, transgressor es legis, quæ non tantum in malorum actuum abominacione, sed et in bonorum operum perfectione completur. Neque enim tibi hoc solum præcipitur ut vestitum suis non spoliis indumentis, sed ut spoliatos operias tuis; neque ut habenti panem non auferas suum, sed ut non habenti tuum libenter impertias; ^a neque ut solum pauperem suo non pellas hospitio, sed ut pulsum et non habentem recipias tuo. Præceptum enim est nobis *flere cum flentibus* (Rom. xii, 15). Quomodo cum illis flemus, si in nullo eorum necessitatibus participamus, nec aliquod eis in his propter quas lacrymantur causis, præbemus auxilium? Neque enim fletuum nostrorum Deus infructuosum quærit humorem; sed quia lacrymæ doloris indicium sunt, vult te ita alterius angustias sentire ut tuas. Et quomodo tibi, in tali tribulatione si esses, subveniri cuperes, ita alteri ipse subvenias, propter illud: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines bona, ita et vos facite illis* (Matth. vii, 12). Nam cum flente flere, si nihil, cum possis flenti conferre, conferas, subsannationis, non pietatis indicium est. Denique Salvator noster cum Maria et Martha Lazari sororibus flevit, et immensæ misericordiæ affectum lacrymarum contestatione monstravit. Et veræ pietatis indicia mox opera subsecuta sunt, cum suscitatus Lazarus, cujus causa lacrymæ funduntur, sororibus ^b vivus redditur. Et hoc fuit pie flere cum flentibus, occasionem fletus auferre. ^c Sed quis potens? inquires. Sed nec tibi aliquid impossibile imperatur. Implevit omnia qui quod potuit fecit.

VII. Sed, ut dicere cœperamus, non sufficere Christiano a malis se abstinere, nisi etiam bonorum operum officia perfecerit, illo vel maxime testimonio comprobatur, quo comminatur Dominus æterni ignis reos fore qui, quamvis mali nihil gesserint, non fecerint omne quod bonum est, dicens: *Tunc dicit Rex his qui ad sinistram sunt: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare, et reliqua* (Matth. xxv, 41). Non dixit, *Discedite a me, maledicti, quia homicidium, quia adulterium, aut quia furta fecistis*; ^d sed quia bona non fecerunt, condemnantur. Hi æternis gehennæ suppliciis addicuntur, non quia quæ prohibita fuerant admisissent, sed quia quæ præcepta fuerant implere noluerunt. Unde advertendum est quam spem habere possint qui adhuc aliquid eorum faciunt quæ prohibentur, cum etiam illi rei sint qui non fecerunt quæ jubentur. Nolo enim tibi in hoc blandiaris, si aliqua

^a *Neque ut solum. Leg. cum Holst. Neque solum ut. Et paulo ante spoliatum pro spoliatos: ut respondeat superiori voci vestitum.*

^b *Vivus redditur. Vivus omittit Holst. Et sane redundat. Antea namque suscitatus habetur.*

^c *Sed quis potens? inquires. Sed nec. Holst., Sed quasi potens, inquires, fecit. Verum nec tibi, etc. Quam quidem lectionem hic restituendam nullus dubito.*

^d *Sed quia bona. Antea hæc verba legimus apud Holstenium: non enim quia malum fecissent, sed quia bonum non fecerant, etc. Hæc vero imprudenter fuisse*

non feceris, cum scriptum est: *Qui universam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus* (Jac. ii, 10). Adam enim semel peccavit, et mortuus est. Et tu te vivere posse existimas illud sæpe committens quod alium, dum semel perpetrasset, occidit? An grande illum commisisse crimen putas unde merito ac juste damnatus est? Videamus ergo quid fecerit. Contra mandatum de fructu arboris edit. Quid ergo? Propter arboris fructum Deus hominem morte multavit? Non propter arboris fructum, sed propter mandati contemptum. Ergo non agitur de qualitate peccati, sed de transgressione mandati. Et qui dixit Adæ ut de arboris fructu non ederet, ipse tibi præcepit ut non maledicas, non mentiaris, non detrahas, nec detrahentes auscultes; ut omnino non jures, ut non concupiscas, non invideas, non sis tepidus, non sis avarus, ut nulli malum pro malo reddas, ut pro calumniantibus et persecutoribus tuis ores; ut percutienti maxillam, alteram præbeas; ut in iudicio sæculari non litiges; ut si quis tua auferre voluerit, gratanter remittas; ut nec iracundiæ nec zeli livoris malum intra pectus admittas, ut crimen avaritiæ fugias, ut omnis jactantiæ ac superbiæ malum caveas, et humilis ac mitis Christi exemplo vivas; malorum consortia in tantum devitans, ut cum fornicatoribus aut avaris, aut maledicentibus aut invidis, aut detrectatoribus aut ebriosis, aut rapacibus cibum non capias. Quem si in aliquo contempseris, si pepercit Adæ, parcat et tibi? Immo illi magis parcendum fuerat, qui adhuc rudis et novellus erat, et nullius ante peccantis et propter peccatum suum morientis trahebatur exemplo. Tibi vero post tanta documenta, post legem, post prophetas, post Evangelia, post apostolos si delinquere volueris, quomodo indulgeri possit ignoro.

VIII. An tibi de virginitatis prærogativa plaudes? Memento Adam et Evam virgines deliquisse, nec integritatem corporis profuisse peccantibus. Virgo quæ peccat, Evæ, non Mariæ comparanda est. Non negamus in præsentis tempore remedium penitentiae; sed hortamur magis præmium sperare debere quam veniam. Turpe est enim delicti indulgentiam postulare quæ palmam virginitatis expectant, et illicitum aliquid incurere quæ se etiam a licitis castraverunt. Licitum quippe est matrimonii inire consortium. Et ut laudandæ sunt quæ propter Christi amorem et cœlestis regni gloriam copulam contempserunt nuptiarum, ita damnandæ non sunt quæ propter ^e incontinentiæ voluptatem, nondum Deo devotæ, remedio apostolico abutuntur. ^f Ergo, ut omissa in exemplari Baluziano suadent quæ mox in eadem sententiam occurrunt: *non quia quæ prohibita.... sed quia, etc.*

^e *Incontinentiæ. Sic recte Baluz. Corrupte Holst. innocentiae.*

^f *Ergo, ut dix. Pessimè Clericus: Ergo, ut diximus, quæ connubia licita, ut illicita, spernunt, ejusmodi autem si jurent, si maledicant, si cupidus in alienis, si detrahentes probantur audire, si malum pro malo reddant, si avaritiæ in propriis incurant crimen, etc.*

diximus, quæ connubia deserunt, non illicita sed licita spernunt. Ejusmodi autem si jurent, si maledicant, si detrahant, si detrahentes probantur audire, si malum pro malo reddant, si cupiditatis in alienis vel avaritiæ in propriis incurrant crimen, si zeli, si livoris venena possideant, si contra legalia et apostolica instituta indecens aliquid aut loquantur aut cogitent, si in carne placendi studio complæ et ornatae procedant, et alia quæ fieri solent illicite faciant; quid proderit eis sprevisse quod licuit, et exercere quod non licet? Si vis prodesse tibi quod licita contempsisti, vide ne quid eorum quæ non licent facias. Stultum est enim timuisse quod minus est, et non timere quod majus est; aut ab iis non vitari quæ prohibentur, quæ subterfugerint quæ conceduntur. Dicit enim Apostolus: *Innupta cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta corpore et spiritu* (1 Cor. vii, 34). *Quæ Dei sunt, inquit, cogitat; non quæ sæculi, non quæ hominum, sed quæ Dei sunt cogitat. Quæ sunt ergo Domini? Dicit Apostolus: Quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ* (Philipp. iv, 8), ista sunt Domini, quæ sanctæ vere apostolicæ virgines die nocteque meditantur et cogitant. Dei est etiam regnum cælorum, Domini est resurrectio mortuorum, Domini est immortalitatis incorruptio; ^b Domini est splendor solis, qui sanctis promittitur: Domini sunt plures iterum in cælestibus mansiones, Domini est fructus trigesimus et sexagesimus et centesimus. Hæc cogitant, et quibus possint operibus promereri quæ Domini sunt, cogitant. Domini est etiam lex novi et veteris Testamenti, in quibus ^c ejus elogia sancta refulgent: quæ si virgines sine intermissione meditantur, quæ Domini sunt cogitant, et impletur in eis propheticum illud: *Fundamenta æterna super terram solidata, et mandata Domini in corde mulieris sanctæ* (Eccli. xxvi, 24).

IX. Sequitur, *quomodo placeat Deo*. Deo, inquam, non hominibus. *Ut sancta corpore sit et spiritu*. Non dixit, *ut sit sancta membro aut corpore tantum*, sed, *ut sit sancta corpore et spiritu*. Membrum enim una corporis pars est, corpus vero omnium compago membrorum. Cum ergo dicit *ut sit sancta corpore*, omnibus membris ^d eam sanctificari debere testatur: quia non proderit sanctificatio cæterorum membrorum, si inveniatur vel in uno corruptio. Non erit sancta corpore, quod ex omnibus constat membris, quæ vel unius fuerit coinquinatione polluta. Sed ut quod dico manifestius et lucidius fiat, ^e esto, sit quæ-

cumque omnium membrorum sanctificatione purgata, et lingua tantummodo peccet, aut blasphemet, aut testimonium falsum dicat; numquid liberabunt omnia membra unum, an propter unum judicabuntur et cætera? Ergo si nec aliorum membrorum sanctificatio proderit, cum in uno sit vitium; quanto magis si diversorum flagitio peccatorum omnia corrumpantur, unius nihil proficiet integritas!

X. Unde quæso te, virgo, ne in sola tibi pudicitia blandiaris, neque in unius membri integritate confidas; sed secundum Apostolum soli Deo conserva corporis sanctitatem. Munda ab omnibus inquinamenti caput; quia crimen est illud, post chrismatism sanctificationem, aut croci aut alterius cujuslibet pigmenti fuco vel pulvere sordidari, aut auro aut gemmis vel cujuscumque terrenæ creaturæ specie. Grandis quippe divinæ gratiæ contumelia est, mundani et sæcularis ornamenti prælatio. Munda frontem, ut humana non divina opera erubescat, et illam confusionem recipiat quæ non peccatum, sed Dei gratiam parit, Scriptura divina dicente: *Est confusio adducens peccatum, est confusio adducens gratiam Dei* (Eccli. iv, 25). Munda collum, ^f ut non auro texta capillis portet suspensa monilia, sed potius illa ornamenta circumferat de quibus Scriptura dicit: *Misericordia et fides non deficient a te: suspende autem illa in collo tuo* (Prov. iii, 3). Munda oculos, dum eos ab omni concupiscentia retrahis, et ab intuitu pauperum numquam avertis, et ab omnibus facis liberos ^g ad ea quæ a Deo sunt facta custodis. Munda linguam a mendacio, quia *os quod mentitur occidit animam* (Sap. i, 11); a detractione, a juramento, ab adulatione, a perjurio. Nolo præposterum ordinem putes quod prius a juramento quam a perjurio linguam dixi debere mundari: quia tunc perjurium facilius effugies, si in toto non jures. Impletur ^h in te illa sententia: *Colibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum* (Psal. cxliii, 14). Et memor esto dicentis Apostoli: *Benedicite et nolite maledicere* (Rom. xii, 14). Sed et illud crebrius recordare: *Videte ne quis malum pro malo reddat alicui, neque maledictum pro maledicto; sed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis ut benedictionem hæreditatis possideatis* (1 Pet. iii, 9). Et illud: *Si quis autem verbo non offendit fratrem, hic perfectus est* (Jac. iii, 2). Nefas est enim ut labia illa quibus Dominum confiteris, rogas, benedicis et laudas; alicujus polluantur sorde peccati. Nescio qua conscientia ea lingua quis Dominum rogat, qua aut mentitur,

^a *Quæ subterf.* Holst., *si subterf.* Mox ibid. post Apostoli verba, nonnulla interpolata noscuntur.

^b *Domini est splendor solis, qui, etc.* Apud Clericum lectio male interpuncta et mendosa: *Domini est splendor, solis quæ sanctis promittuntur*. Res. icit enim auctor ad *Matth.* xiii, 43. *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.*

^c *In quibus ejus.* Leg. cum Holst., *in quibus oris ejus.*

^d *Erunt sancti.* Male Cler., *jam sancti.* Mox Holst., *Et jam non erit sancta corpore.*

^e *Esto, sit quæcumque.* Cler. perperam pro more

suo: *quæcumque sit, omisso esto.* Et mox: *Ergo sine aliorum... Quanto magis.*

^f *Ut non auro texta... monilia.* Cler. corrupte: *ut non aurea testula capillis portet et suspensa monilia.* Mox Holst., *suspende autem illa in corde velut in collo tuo.*

^g *Ad ea quæ a Deo sunt facta custodis.* Ita exemplar Baluzianum, quod Cler. exscripsit infidus: *ad ea quæ Dei sunt factis custodis.* Sed magis placet hujusmodi Holstenii lectio; *et ab omnibus facis liberos, ea quæ a Deo facti sunt sinceritate custodias.*

^h *In te.* Hæc omittit Cler.

aut maledicit, aut detrahit. Labia sancta exaudit Dominus, et ipsis annuit cito precibus quas lingua immaculata ^a pronuntiat. Munda aures, ut nonnisi sermonibus sanctis et seriis auditum præbeant, ut nunquam obscena aut turpia aut secularia verba suscipiant, aut non aliquem de altero audiant detrahentem, propter illud quod scriptum est: *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam* (Eccli. xxviii, 28); ut cum eo habere partem possis, de quo dicitur, *quoniam auditu et visu justus erat* (II Petr. ii, 8), hoc est, nec auribus nec oculis delinquebat. Munda manus, *ne porrectæ ad accipiendum sint, ad dandum autem collectæ* (Eccli. iv, 36); nec ad ferendum paratæ, sed ad omnia misericordiæ et pietatis opera satis promptæ. Munda pedes, ne latam et spatiosam viam pergant quæ ducit ad splendida sæculi et pretiosa convivia, sed ad arduum magis et angustam gradientur iter quod tendit ad cælum; quia scriptum est: *Iter rectum facite pedibus vestris* (Prov. iv, 26; Isai. lvii, 14; lxii, 10). Agnosce tibi a Deo artifice non ad vitia, sed ad virtutes membra formata; et cum universos artus mundaveris ab omni sorde peccati et toto fueris sanctificata corpore, tunc tibi castitatem intelligis profuturam, et cum fiducia palmam virginitatis exspecta.

XI. Quid sit sancta esse corpore breviter quidem, sed plene exposuisse me arbitror. Nunc quod sequitur, *et spiritu*, nosse debemus, hoc est, ut quod opere nefas est fieri, nec cogitatione concipere. Illa enim est sancta tam corpore quam spiritu, quæ nec mente nec carne delinquit; sciens enim cordis esse speculatorem Deum, et ideo satis agit ut omni modo etiam animum cum corpore mundum habeat a peccato, sciens scriptum esse: *Omni custodia custodi cor tuum* (Prov. iv, 23). Et: *Ita enim diligit Dominus sancta corda, accepti sunt autem ei immaculati* (Prov. xi, 20). Et alibi: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Quod de illis dici arbitror, quos conscientia in nulla redarguit culpa peccati; de quibus et Joannem in epistola dixisse reor: *Si cor nostrum nos non reprehendit, fiduciam habemus ad Deum; et quæcumque petierimus accipiemus ab eo* (I Joan. iii, 21). Nolo existimes te peccati crimen fugisse, si voluntatem non sequatur effectus, cum scriptum sit: *Quicumque viderit mulierem ad concupiscendum, jam mæchatus est eam in corde suo* (Matt. v, 28). Ne dicas: *Cogitavi quidem, sed non perfec*

A *nes enim permanserunt; hi sequuntur agnum quocumque ierit* (Apoc. xiv, 4), attentius considerare debemus, et animadvertere si solius integritatis ac pudicitie merito isti divino comitatu copulentur, et per omnia cælorum tabernacula discurrant, an et alia sint quibus adjuncta virginitatis tantæ beatitudinis gloriam consequatur. Sed unde hoc scire poterimus? De sequentibus, nisi fallor, in quibus scriptum est: *Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo et Agno, et in ore ipsorum non est inventum mendacium; sine macula sunt ante thronum Dei* (Ibid.). Vides ergo quod non in uno ^b tantum membro dominicis referantur inhærere vestigiis, sed illi qui præter virginitatem ab omni cogitatione peccati immaculatam gesserint vitam. Idcirco vel maxime virgo nuptias spernat, ut dum securior est, facilius, quod etiam a nubentibus **B** queritur, ab omni se delicto custodiat, et universa legis mandata perficiat. Nam si non nubat, et ea nihilominus faciat a quibus et nuptæ esse jubentur immunes, non nupsisse quid proderit? Et quamquam nulli christianorum peccare liceat, et omnes quicquamque spiritualis lavacri sanctificatione purgantur, immaculatam decurrere conveniat vitam, ut Ecclesiæ, quæ *sine macula, sine ruga, sine aliquo vitio hujusmodi esse describitur* (Ephes. v, 27), possint visceribus intimari; multo magis hoc virginem implere necesse est, quam nec mariti nec filiorum nec alterius necessitatis causa prohibet, quominus divinam Scripturam perficiat, nec, si qua peccet, poterit excusatione defendi.

XII. O virgo, serva propositum tibi magno præhò **C** destinatum. Præclara est apud Dominum virginitatis et pudicitie virtus, si non aliis peccatorum et macularum lapsibus infirmetur. Agnosce statim tuum, agnosce locum, agnosce propositum. Christi sponsa diceris. Vide ne quid indignum ei cui desponsata videris admittas. Cito scribet repudium, si in te vel unum viderit adulterium. Quæcumque ergo humanorum sponsaliorum pignora ^c obarrhatur, statim a domesticis, a familiaribus, ab amicis sponsi sollicitæ ac diligenter requirit et servulis, quales juvenis habeat mores, quid potissimum diligit, quid accipiat, quæ usu vivat, quæ se consuetudine regat, quibus utatur dapibus, in quibus maxime rebus delectetur et gaudeat. Quæ cum didicerit, ita se in omnibus temperat ut sponsi moribus eam obsequium, sua **D** jocunditas, sua dilectio, sua diligentia, sua vita concordet. ^d Et tu quoque quæ Christum sponsum habes, a domesticis, et familiaribus ejus, sponsi tui mores interroga, et sirene ac solerter inquire in quibus præcipue delectatur, qualem in te compositionem vestium diligit. Dicat tibi ejus familiarissimus Petrus, qui nec nuptis quidem corporalem, sed

^a *Pronuntiat. Clerico magis placuit nuntiat. Paulo post idem rescribere maluit serm. sanctis et veris, secus atque habet exemplar Baluzianum, quod nobis representat. Hanc tamen posteriorem lectionem exhibet, etiam Holst. Mox vero iterum Cler. cum Holst., aut aliquem de altero audiant, derogantem.*

^b *In uno tantum membro. Cler., In uno virgines*

t. m. Sed importune in-textum illud virgines. Verbum enim referantur quod sequitur, ad eos respicit de quibus loquitur præcedens textus Apocalypiticus.

^c *Obarrhatur. Holst., subarrhatur.*

^d *Et tu quoque quæ. Relativum quæ omittit Cler. et sic improvide locum effert: Et tu quoque Christum sponsum habes. A domest.*

spiritalium permittit ornatum, sicut in Epistola sua A scribit: *Mulieres similiter subjectæ viris suis; ut si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifant, considerantes in timore castam conversationem vestram: quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus, sed qui absconsus est cordis homo in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples* (1 Pet. III, 1-4). Dicit et alius apostolus beatus Paulus qui ad Timotheum scribens eandem fidelium seminarum disciplinam testatur: *Mulieres similiter in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa; sed quod decet mulieres, promittentes castitatem per bonam conversationem* (1 Tim. II, 9, 10).

XIII. Sed forsitan dicis: Cur hæc apostoli virginibus non iusserunt? Quia non necessarium iudicabant; ne talis virginibus commonitio potius injuria quam emendatio videretur. Sed nec eas unquam tantæ temeritatis fore credidissent, ut nec nuptis quidem concessa carnalia ornamenta et terrena præsumerent. Revera ornare se et componere virgo debet. Nam quomodo sponso suo placere poterit, nisi composita et ornata processerit? Ornetur plane, sed interioribus ornamentis, et spiritaliter, non corporaliter, componatur; quia Dominus non corporis, sed animæ decorem in illa desiderat. Ergo et tu quæcumque animam tuam a Deo diligere et inhabitari concupiscis, omni eam diligentia ^a come et spiritalibus indumentis exorna. Nihil in ea indecorum, nihil fœdum appareat. Resplendeat auro justitiæ, et gemmis refulgeat sanctitatis, et pretiosissimo margarito pudicitiae coruscet: ^b pro bysso et serico, misericordiae et pietatis tunica vestiatur, secundum quod scriptum est: *Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiae, ^c benignitatem, humilitatem, etc.* (Coloss. III, 12). Non cerussæ aut alterius pigmenti decorem quærat, sed innocentiae simplicitatisque candorem habeat, roseum verecundiae colorem ^d et pudorem ruboris pudorisque possideat. ^e Cœlestis abluatur nitro doctrinæ, et lumentis

^a Come. Sic recte Baluz. Holst., *componere*. Male Cler., *compe*; qui paulo ante scribit *habitari pro inhabitari*.

^b Pro bysso et serico misericordiae. Hæc incautus exscriptor apud Clericum omisit. Quæ vero statim et pietatis tunica vestiatur, vitiose apud Baluzium repetita ante illa pro bysso, etc., præterimus, Holsteanum exemplar secuti.

^c Benignitatem. Gr., *χρηστότητα*. Sed Cler. bonitatem intrusit; qui et mox: *Non decorem alterius pigmenti quærat; voculis cerussæ aut prætermisissis*.

^d Et pudorem ruboris pudorisque possideat. Sic et apud Hieron. Mariani Victorii tom. IX, pag. 55. II. Sed legendum cum Holst., *et purpuream r. p.*

^e Cœlestis abluatur nitro doctrinæ, et lumentis. Ita unica editio Baluzii ann. 1678, *Miscell.* lib. I, p. 349, quam præ oculis habeo: ut proinde mirari subeat, in eadem editione legisse Cotelerium *Monum. Eccl. Gr.* tom. II, pag. 541, *adutatur et lamentis*: quod et legisse perhibetur Claricus. Hinc vero ausam arripit idem Cotelerius conjiciendi legendum esse *abluatur et lumentis*. Cæterum Holst. habet *cœlesti et lamentis*; quod posterius minus forte congruit verbo *emundetur*.

spiritualibus emundetur. Nulla in ea malitiæ, nulla doli macula relinquatur. Et ne quando male redoleat odore peccati, unguento suavissimæ sapientiæ et scientiæ perfundatur.

XIV. Hujusmodi Deus quærit ornatum, et animam taliter compositam concupiscit. Memento te Dei filiam dici, secundum illud: *Audi, filia, et vide* (Psal. XLIV, 11). Sed et tu ipsa, quotiescumque Deum patrem nominas, Dei te filiam esse testaris. Ergo si filia Dei es, vide ne quid eorum facias quæ Deo patri incongrua sunt; sed ege omnia quasi filia Dei. Cognosce quomodo hujus sæculi nobilium filia gerant, quibus assuescant moribus, quibusve se disciplinis instituant. Tanta in quibusdam verecundia est, tanta gravitas, tanta modestia, ut cæterorum hominum ritum intuitu humanæ ingenuitatis excedant, et nequaquam honestis parentibus suis per lapsum suum infamiæ notam inurant, alteram sibi quodam modo inter homines consuetudinis facientes naturam. Et tu ergo originem tuam respice, genus intueri, gloriam nobilitatis adverte. Agnosce te non hominis tantum esse, sed et Dei filium, et divinæ nativitatis nobilitate decoratam. Ita te exhibe ut in te cœlestis nativitas pateat, et ut ingenuitas divina clarescat. Sit in te nova gravitas, honestas admirabilis, stupenda verecundia, mira patientia, virginalis incessus, et ^e veræ pudicitiae habitus, sermo semper modestus et suo in tempore proferendus; ut quisquis te viderit admiretur et dicat: Quæ hæc nova inter homines gravitatis patientia est, quæ pudoris verecundia, quæ honestatis modestia, quæ maturitas? Non est ista humana institutio, nec disciplina mortalis. Cœleste mihi aliquid in terreno corpore refulget. Puto quod habitet in quibusdam hominibus Deus. Et cum te ^b filiam Christi esse cognoverit, majori stupore tenebitur, et cogitet qualis ille sit Dominus cujus talis ancilla est.

XV. Si vis ergo habere partem cum Christo, Christi tibi exemplo vivendum est, qui ab omni malitia et nequitia ita fuit extraneus, ut nec inimicis quidem vicem redderet, quin potius et pro ipsis ⁱ oraret. Nolo enim ut eas animas Christianas existas

In Hieronymo laudati Victorii l. c., *lavamentis*. Malim tamen cum eodem Cotelerio *lumentis*, quod et magis accedit edito Baluziano. Mox mendose apud Clericum: *Nullus in eo mal.*; et paulo post: *Sed et tui ipsa*.

^f Et nequaquam.... facientes. Jure hic mendum suspicatus est Clericus. Lega igitur cum Holst., *et nequam... studeant facere*.

^g Veræ pudicitiae. Perperam Cler. *vita pudicitiae* nonnullisque interjectis: *Non est ista humana institutio ne disciplina mortalis*.

^h Filiam Christi. Sic item habet Hieron. Victorii tom. cit. p. 56 b. Verum ex Holst. emenda *famulam Christi*. Resitutionem confirmant, quæ mox sequuntur: *qualis sit ille Dominus, cujus talis ancilla est*.

ⁱ Oraret. Cler., *rogabat*: qui et mox edidit contra sui exemplaris fidem: *toto corde conscientiae, coram Dei testimonio*: cum tamen optime se habeat editio Baluziana; scilicet, *toto corde et conscientiae.... testimonio... coram Deo, etc.* Rescripsisset ille saltem, ut habet Holsteani exemplar, ubi legitur: *toto corde et conscientia coram Dei testimonio*.

times esse, quæ aut fratres aut sorores non dico A oderunt, sed quæ proximos toto corde et conscientia coram Deo testimonio non diligunt, cum Christianis Christi similitudine inimicos etiam amare necesse sit. Si sanctorum cupis habere consortium, a malitiæ et nequitia cogitatu pectus emunda. Nemo te circumveniat, nemo fallaci sermone seducat. Non nisi sanctos et justos et simplices et innocentes et puros cœlestis aula ^a suscipiet: nullum apud Deum locum habet malitia. Ab omni nequitia et dolo mundum esse necesse est qui cupit regnare cum Christo. Nihil tam contrarium, nihil tam execrabile Deo quam aliquem odisse, alterum velle vel lædere; nihil tam probabile quam omnes amare. Quod Propheta prospiciens testatur dicens: *Qui diligitis Dominum, odite malum* (Psal. xcvi, 10).

XVI. Vide ne aliquam humanam gloriam diligas, ^b ne et tua portio inter illos computetur quibus dictum est: *Quomodo vos potestis credere, gloriam ad invicem querentes* (Joan. v, 44)? et de quibus per Prophetam dicitur: *Auge ^c eis mala, auge mala gloriois terræ* (Isai. xxvi, 15, sec. LXX). Et: *Confundantur a glorificatione vestra, et ab opprobrio in conspectu Domini* (Jerem. xii, 13, sec. LXX). Nolo enim illas respicias quæ sæculi non Christi sunt virgines, nec quæ propo-iti sui et professionis immemores gaudent in deliciis, in opibus delectantur, et corporeæ nobilitatis in origine gloriantur; quæ si pro certo Dei filias se esse crederent, numquam post divinos natales nobilitatem admirarentur humanam, nec gloriarentur in patre quolibet honorato, si patrem Deum se habere sentirent. ^d Quid tibi, o stulta, blandiris et complaces? Duos homines in exordio fecit Deus, ex quibus totius humani generis silva descendit. Mundanam nobilitatem non naturæ æquitas præstat, sed cupiditatis ambitio; et nulla inter eos discretio potest esse quos nativitas secunda generavit, per quam tam dives quam pauper, tam liber quam servus, tam nobilis quam ignobilis, Dei efficitur filius, et terrena nobilitas splendore cœlestis gloriæ adumbratur. Nusquam omnino jam comparet, dum qui retro in sæcularibus honoribus impares fuerant, cœlesti divinæ gloriæ nobilitate vestiuntur æqualiter. Nullus ibi jam ignobilitatis locus est; nec degener quisquam est quem divinæ nativitatis sublimitas ornat, nisi apud illos qui non putant humanis cœlestia præponenda. Aut si putant, quam vanum est ut sese

illis in minoribus præferant quos sibi in majoribus pares sentiant, et quasi infra se positos in terra existiment, quos sibi in cœlestibus æquales crediderunt. Tu autem, quæcumque Christi non sæculi virgo es, omnem præsentis vitæ gloriam fuge, ut eam quæ in futuro promittitur consequaris.

XVII. Contentionum verba et animositatis causa evita, discordiarum quoque et litium occasiones subterfuge. Nam si juxta Apostoli doctrinam servum Domini litigare non oportet, quanto magis Dei ancillam; cujus quo ^e verecundior est sexus, animus debet esse modestior! Linguam a maliloquio cohibe, et ori tuo frenos legis impone; et tunc si forte loquaris quando tacere peccatum, cave ne quid quod in reprehensionem veniat dicas. Lapis emissus est sermo prolatus: quapropter diu antequam proferatur cogitandus est. Beata quippe labia sunt, quæ numquam quod revocare velint emittunt. Pudicæ mentis sermo debet esse pudicus, qui ædificet semper magis quam aliquando destruat audientes, secundum quod præcepit Apostolus dicens: *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat; sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus* (Ephes. iv, 29). Pretiosa Deo lingua est quæ non nisi de divinis rebus novit verba construere, et sanctum os unde cœlestia semper eloquia proferruntur. Absentium obtractatores quasi malignos Scripturæ auctoritate deterre; quia etiam hoc inter perfecti hominis virtutes Propheta commemorat (Psal. xiv, 4), si ante conspectum justî malignus ad nihilum deducatur, qui contra proximum non probanda protulerit. Non licet tibi alterius vituperationem patienter audire, quia nec ab aliis optas recipi tuam. Injustum quippe est quidquid contra Christi Evangelium venit, si alteri quod tibi ab alio fieri molestum est, patiaris inferri. Linguam tuam semper de bonis loqui assuesce, et auditum tuum magis ad honorum laudem quam ad malorum vituperationem accommoda. Vide ut omnia quæcumque bene facis propter Deum facias, sciens ejus rei tantam te a Domino recepturam esse mercedem, quam ejus timoris et dilectionis causa perfeceris. Sancta magis esse quam videri stude; quia ^f nihil prodest æstimari quod non sis, et duplicis peccati reatus est non habere quod creditur, et quod non habeas simulare.

XVIII. In jejuniis magis quam in epulis delectare, illius viduæ memor quæ non discedebat de templo,

^a Suscipiet. Sic et Holst. At Cler., *suscipit*: et mox D nihil execrabile, ommissa vocula *tam*.

^b Ne et tua portio inter illos. Cler. absone, *ne et illa portio inter eos*. Paulo post in Joannis textu leg. cum Vulg. et Holst., *ab invicem*.

^c Auge eis mala, etc. Holst., *Auge eis mala, auge mala gloriois terræ*. Et alibi: *Confundimini a glorificatione vestra, ab opprobrio in conspectu Dei*. Prior locus sec. LXX existat Isai. xxvi, 15: *Πρόσθετε αὐτοῖς κακὰ, πρόσθετε κακὰ πᾶσι τοῖς ἠδύδοξοις*. Posterior vero item sec. LXX occurrit, Jerem. xii 13: *Ἀλαχούθητε ἀλαχούνη ἀπὸ καυχῆσθαι ὑμῶν, ἀπὸ ὀνειδισμοῦ ἕναντι Κυρίου*. Atque hujusmodi lectio ex Holsteani exemplari re-

stitnenda huic loco in edito Baluziano.

^d Quid tibi, o stulta, blandiris? Holst. *Quid tibi in generis nobilitate blandiris?* Hanc lectionem contextus postulare videtur.

^e Verecundior est sexus. Deest *sexus* apud Clericum; qui et paulo post habet, *ne quod in reprehensionem, omisso quid*. Mox idem mendose: *Beata quippe talia pro labia*. Paucisque interjectis: *destruat audientes, Sequendum... in divinis rebus*.

^f Nihil prodest æstimari quod non sis. Cler. *nihil æstimari quod non sit, omisso prodest*. Et mox simulari, pro simulare: et *decedebat pro discedebat*. Paulo post talibus pro *dapibus*.

jeuniis et orationibus Deo serviens die ac nocte. Et A si vidua et quidem Judæa talis fuit, qualem nunc esse virginem convenit Christi? Divinæ magis dilectionis convivium dilige, et spiritualibus te satiari dapi- bus concupisce. Illos potius require cibos quibus anima magis quam corpus reficitur. Carnis et vini species quasi ^a caloris fomenta et libidinis incitamenta fuge. Et tunc, si forte, vino exiguo utere cum stomachi dolore nimio corporis compellat infirmitas. Iracundiam vince, animositatem cohibe, et quidquid illud est quod post factum pœnitentiam ingerit ^b pro maximo crimine, proximi criminis abominationem declina. Satis quietam et tranquillam convenit esse mentem ab omni perturbatione furoris alienam, quæ Dei habitaculum esse desiderat, qui per Prophetam testatur et dicit: *Super quem requiescam alium, nisi B super humilem et quietum et trementem sermones meos (Isai. LXVI, 2)?* Omnium operum et cogitationum tuarum speculatorem Deum credere, et cave ne quid quod divinis oculis indignum sit, aut opereris aut cogites. Cum orationem celebrare desideras, talem te exhibe quasi quæ sis cum Deo locutura.

XIX. Cum psalmum dicis, cujus verba loquaris agnosce, et in compunctione magis animi quam in tinnulæ vocis dulcedine delectare. Lacrymas enim psallentis Deus magis quam vocis gratiam comprobat, sicut Propheta dicit: *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore (Psal. II, 11)*. Ubi timor et tremor est, ibi non vocis elatio est, sed animi flebilis et lacrymosa ^c dejectio. Omnibus actibus tuis diligentiam exhibe; quia scriptum est: *Maledictus C qui facit opera Domini negligenter (Jerem. XLVIII, 10)*. Crescat in te cum annis gratia, crescat cum ætate justitia, et fides eo perfectior videatur esse quo senior: quia Dominus Jesus, qui nobis vivendi reliquit exemplum, *proficiebat non ætate tantum corporea, sed sapientia et gratia spiritali, coram Deo et hominibus (Luc. II, 52)*. Omne tempus in quo te non meliorem senseris, hoc te æstima perdidisse. Conceptum virginis propositum ad finem usque conserva; quia non inchoasse tantum, sed perfectisse, virtutis est, sicut in Evangelio Dominus ait: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. X, 12)*. Cave ergo ne cuiquam concupiscendi occasionem tribuas, quoniam sponsus tuus Deus zelans est. Criminosior est Christi adultera quam mariti. Esto igitur omni- D bus forma vivendi, esto exemplum. Præcede et in actu quos in castitatis sanctificatione præcurris. Virginem te in omnibus exhibe. Nihil corruptionis obijciatur capiti tuo. Cujus corpus integrum est, sit inviolabilis conversatio. Et quoniam, ut in exordio epistolæ præfati sumus, te Dei sacrificium ^d factam, quod

^a Caloris. Cler. perperam coloris: et paulo ante reficiatur. Mox vero uteris pro utere.

^b Pro maximo crimine. Hæc desiderantur in exemplari Holsteniano. Et quidem recte, ut videtur. Mox ibid., et ab omni perturb. Clericus vero inchoat cap. 30 ab his verbis: Proximi criminis abominationem declina: scilicet, interrupto contextu.

^c Dejectio. Clerico magis placuit dilectio: sensu

utique sanctitatem suam etiam aliis impertit, ut quis ex eo digne sumpserit, sanctificationis et ipse sit pariceps; ita ergo et per te quasi per divinam hostiam sanctificentur et cæteræ, cum quibus te ita in omnibus exhibeas, ut quisquis vitam tuam aut auditu aut visu contigerit, sanctificationis vim sentiat, et tantum sibi intelligat gratiæ ex tua conversatione transfundi, ut dum te imitari concupiscit, Dei sacrificio et ipse sit dignus.

EPISTOLA III.

AD SANCTUM PAULINUM EPISCOPUM.

Severus coquum mittit ad præparandos monachorum cibos aptum.

^e Postquam omnes coquos tuos coquinæ tuæ renuntiasset cognovi, credo quia dedignarentur officium vilibus præbere pulmentariis: puerulum tibi ex nostra misimus officina, doctum satis patientem coquere fabam, et ignobiles betas aceto et jure condire, vilemque pulcem esurientium faucibus inferre monachorum; piperis nescium, laseris ignarum, familiarum cymini, et apprime callidum herbis suave redolentibus clamosum urgere mortarium. Unum habet vitium, quod hortorum omnium non est civilis inimicus; ita, si admissus fuerit, proxima quæque metet gladio, nec exsaturabitur umquam cæde malvarum. In præbendis autem sibi lignis ^f calumniosus tibi non erit: obvia quæque comburet; metet, nec dubitabit inferre tectis manus, et antiquos asseres laribus amovere. Hunc igitur cum his moribus atque virtutibus donatum, tibi non servum, sed pro servo filium cupimus, qui non erubescis minimorum esse pater. Ego tibi pro hoc servire voluissem: sed si voluntas facti portio est, tu modo facito ut inter prandia cœnasque felices mei memineris; quia rectius est vestrum esse mancipium, quam dominum cæterorum. Ora pro me.

EPISTOLA IV.

Licet dominus et germanus meus de vestra petierit honestate, ut tutum velitis esse tutissimum, tamen nihil fas fuit eundem litteris commendare, ut conduplicata petitione tutior habeatur: huic enim nocuerit puerilis culpa et error ætatis incertæ, ut annorum suorum initia macularet; sed qui necdum sciret quid bonis moribus deberetur, prope sine culpa peccavit: nam se ubi ad bonam mentem considerationemque convertit, intellexit vitam cœnicam consilio meliore damnandam; huic autem plena non posset evenire purgatio, nisi divinitatis accessu delicta dilueret: si quidem Catholicæ religionis remedio commutatus, usum sibi loci turpioris negavit, seque ab oculis popularibus vindicavit. ^g Domini ut

et exemplaris veritate repugnante.

^d Factam. Cler., factum. Et mox, ex eis, invito contextu.

^e Postquam, etc. Huic Severi epistolæ respondet Paulinus epist. 23.

^f Calumniosus tibi. Cler., sibi; et paulo post, quia non erubescis, mendose.

^g Domini ut supra. Cum inscriptio hujus epistolæ

supra. Quomodo itaque et divinæ leges et publicæ A fidele corpus, et sanctificatos animos, non permittunt inhonestas exhibere delicias, et vulgares edere voluptates; maxime cum castæ devotionis quodammodo videatur injuria, si quis sacro bapismate renovatus, in veterem lasciviam revocetur: oportet a laudabilitatem vestram bonis favere propositis, ut is qui beneficio Dei pium munus indeptus est, in foveam theatralium cadere non cogatur. Vestrum tamen omnium iudicium non recusat, si alias injungatis congruas pro necessitate communis patriæ functiones.

EPISTOLA V.

AD SALVIUM.

Conqueritur rusticis exagitari, juraque et possessiones aliorum usurpari.

I. Forensis b elatio fori debet exercitatione fervere; convenit enim lacertis industriæ quotidie depugnantis motus habere terribiles; at cum sonora facundia receptui cecinit, et in otiosa nemora atque amœna diversoria c se migravit, fremitus inertes oportet abjiciat, et desinat inefficacia minitari. Scimus etenim palmigeros bijuges ubi e circo recesserint, quietissime stabulari; illos non jugis formido, non ambiguae palmæ sollicitant, sed demum pacatis affixi præsepibus timere jam nesciunt hortiatorem, seditiosæ contentionis dulcia ducentes obliviam. Sed et stipendiis consummatis tropæa suspendere juvat militem gloriosum, et patienter gerere senectutem.

II. An tibi igitur cordi sit terrificare miseros aratores, non plane intelligo; et ruricolos meos cur velis exhibitionis urgere formidine, non agnosco. C Quasi vero illos nesciam consolari, et a pavore retrahere, et docere non tantum esse timoris quantum ipse præterendis. Fateor dum nos campus exciperet, me sæpe d eloquentia tua fuisse conterritum, sed frequenter ut poteram recidiva vulnera reponebam. Tecum sane condidici, quo jure coloni, quoque ordine repetantur, cui competat actio, cui non competat exitus actionis. Volusianenses, ais, te velle reducere, ac frequenter iratus ingeminas te rusticos ex mea turricula retracturum; et is qui, ut ego spero atque desidero, mihi antiqua necessitudine sis copulatus, confecturum te homines meos conventionem neglecta temere minitaris. Quæro de insigni prudentia tua, utrum jus aliud habeant advocati, aliud ex togatis, D an aliud æquum Romæ est, e aliud Mataritæ.

desit; ad quos scripta sit, ne Apollo quidem ipse divinari: nisi quod intelligitur missam ad Decuriones alicujus civitatis, qui adolescentem quemdam, cujus nomen initio latet sub voce *tutum* quæ procul dubio corrupta est, in scenam invitum retrahebant, cum huic saceris aquis lustratus renuntiasset. DACHER. — Dubito an hæc epistola sit Severi nostri, cujus stylus mihi melior videtur. CLER.

a *Laudab. vestram.* Cler., *laudab. tuam*: contra eadem exemplaris. Læctionem vulgatam confirmant quæ mox sequuntur: *Vestrum tamen omnium iudicium.* l

b *Forensis elatio*, etc. Magis abicit hæc epistola a stylo Severi, quam superior. Præterea est hominis qui olim patronus causarum fuerat, et prædica babe-

III. Interim nescio Volusium fundi umquam fuisse dominum: si quidem Dionysius fertur ejus possessionis jura servasse, neque hæredes illius defeciasse, qui dum viveret, rei navalis in plurimos venuales aculeos intendebat. Fuit ea tempestate Porphyrius quidam Zibberino satus; neque tamen recte Zibberini filius nominatus. Idem generis quæstionem militiam convellabat, et ut nubem a fronte repelleret, officiosa gratia et lætis obsequiis fungebatur. Multum mecum fuit et domi et in foro, cum me et apud patrem defensorem, et apud iudicem patrono sæpius uteretur. Aliquando etiam Dionysium comprimebam, quod Porphyrio non deberet viginti jugerum causa navicularia jurgia commovere.

IV. En causa est cur insignis prudentia tua melius B minitetur actoribus, ut cum dominus loci non sis, passim colonorum meorum facias mentionem. At si te Porphyrii denuntias successorum, f jugerum noris angustias ne ab uno quidem cultore posse tractari; aut si te memorem custodemque propriæ dignitatis piget hæredem nominare Porphyrii: certum manifestumque est illum posse proponere, qui proponendi habeat facultatem, ut adversum eos experiatur, qui nihil ex eadem terra possideant. Cæterum si diligenter inspicias, mihi potissimum deferri potest intentio repetendi. Quare, domine prædicabilis frater, quiescas oportet, et mecum redeas in gratiam, et ad privatum digneris venire colloquium. Desinas, quæso, inertes et trepidos conturbare, et jactantiam tuam procul exerceas, et existimes me lætari tua superbia, non offendi; nec duri enim nec ineruditi sumus. Saltem te mitem faciat Maximinus.

EPISTOLA VI.

Alia animorum quidem fides et religio manet; sed hæc declaranda est indicio litterarum, ut charitatis augmentum salutatione succrescat. Sicut enim fertilis ager fructus copiosos attollere non potest, si cultura cessaverit; et terrarum bonitas perit desidia quiescentis: sic amorem gratiamque animi puto posse torpescere, nisi qui absentes sunt, epistolari præsentia visitentur. Deo gratias. Amen.

EPISTOLA VII.

CIRTENSIS PLEBIS AD S. AUGUSTINUM,
sub falso Sulpicii Severi nomine vulgata.

Laudatur Augustinus ob sapientiam et mansuetudinem, quæ utitur in exhortationibus.

I. Sanctæ religionis fidus interpres universa combat in Africa: quæ Severo presbytero Aquitano, et qui vitam in Gallia traduxit, non conveniunt. CLER. c *Se migravit.* Rescribit Cler., *remigravit*: et quidam recte, ut videtur.

d *Eloquentia.* Sic legitur cum Clerico, pro *eloquia* edit. Dacher. Mox mendose apud Cler., *se velle reducere.*

e *Aliud Mataritæ.* Mataritanensis plebis in Africa mentio fit in Collat. Carthag. (I die, cap. 135). DACHER.

f *Jugerum.* Cler., *viginti jugerum*: ex prima forte Dacherii editione, quæ in promptu non est. Paulo ante Idem Cler., *et si te Porph.*

g *Epistola vii.* Hæc est epistola n ex iis quinque quas sub nomine Sulpicii Severi primus edidit Da-

ponit, ut peccatis ulterius locus esse non possit; A nam quid aliud tanta morum sanctitate promittis, nisi ut vitam beatam submotis erroribus agitemus? In quo laudem maximam tuis a video convenire virtutibus, quod imperitam mentem piis hortationibus immutari, et ad optimam traxeris rationem. Cæterum non ita mirabile videretur si eruditos animos infusa sapientia confirmasses; est enim prudentibus viris cum devotione cognatio, nec est cito conveniens b credulitati rusticitas. Sic illi qui figuras animantium de lapidibus ducunt, difficilius operis negotium gerunt, si durissima saxa ferramentis incutiunt: illi vero qui mollioris materiæ tentamenta susceperint, manus suas juvari sentiunt facilitate c pingendi; consentaneumque putatur, ut arduus labor opificis honore maximo censeatur: ita tibi, domne, prædicatione singularis est exhibenda, quod impolitos agrestesque sensus culpæ caligine liberatos, et humana sentire feceris, et divina cognoscere.

II. Non minus ille Xenocrates in laude est, philosophorum longe doctissimus, qui severis exhortationibus fecit ut luxuria vinceretur: nam cum Polemo quidam vino languidus ex antelucano convivio publice vagaretur, illudque temporis esset, quo ad gymnasium Xenocratis confluerent auditores, ingressus et ipse est, et in numero studiosorum eo habitu quo de cœna prodierat impudenter assedit; nam caput ejus florens corona contexerat; neque est veritus se omnibus videri dissimile, d cui revera caput, quod est domicilium sanitatis, usus longe potonibus inverterat. Tunc graviter immurmurantibus cæteris, quod in multitudinem litteratorum intempestivus auditor irrepserat; ne minimum quidem magister ille commotus est, sed potius de disciplina morum legibusque modestiæ instituit disputare; tantumque valuit docentis auctoritas, ut petulantis illius animum ad amorem pudoris impelleret. Et primo quidem Polemo coronam capite e conturbatus deposuit, discipulumque professus est; ad extremum ita se ad officium gravitatis inflexit, seque totum formavit ad verecundiam, ut prioris vitæ consuetudinem emendatio gloriosa corraxisset. Hoc ipsud nos in tuis præceptionibus admiramur, quod nullis minis, nullis omnino terroribus ad cultum

cherius. De qua epistola hujusmodi iudicium tulit noster Hieronymus de Prato in præfat. ad opp. Sulpicii Severi, tom. I, pag. 32: « Ego, inquit, non ad Paulinum, sed ad Augustinum datam deprehendo, non a Sulpicio Severo, sed nomine Cirtensis plebis; cui nimirum Augustinus respondet epistola, quæ sub num. 144 in edit. PP. Maurin. recensetur. Conferatur, quæso, utraque inter se epistola diligenter, potissimum in Polemonis exemplo; et verum esse quod dico quisque fatebitur: id indicasse, mihi nunc sufficiat. Cæterum epistola hæc perperam Severo ascripta, mutila videtur initio et in fine. » Hæc vir eruditus. Cujus quidem sententia ut plenius constet, huic epistolæ 7 alteram S. Augustini modo laudatam subjiciendam curavimus.

a Video. Aut vides reponendum aut videmus: in toto namque epistolæ contextu numerus multitu-

Di Dei vesanos animos convertisti, ut confusa mens illud crederet esse rectissimum, cum omnibus bene beateque vivere, quam cum paucis injusta sentire.

S. AUGUSTINI EPISTOLA CXLIV.

Augustinus Cirtensibus a factione Donatarum conversis ad Ecclesiæ catholicæ societatem gratulatur admonens ut hoc divino tribuant muneri.

Dominis honorabilibus et merito suscipiendis, charissimis ac desideratissimis fratribus in omni honorum gradu, CIRTENSIBUS, AUGUSTINUS episcopus.

I. Si id quod in vestra civitate nos graviter contristabat, absumptum est; si duritia cordis humani resistens manifestissimæ et quodammodo publicæ veritatis vi evicta est; si sapit dulcedo pacis, unitatisque charitas non jam reverberat oculos saucios, sed sanos illustrat ac vegetat; non sunt hæc opera nostra, sed Dei: non hæc humanis operibus omnino tribuerem, nec si cum apud vos essemus, tanta conversio multitudinis nobis loquentibus et hortantibus proveniret. Hoc agit ille et efficit, qui per ministros suos rerum signis extrinsecus admonet, rebus autem ipsis per se ipsum f extrinsecus docet. Nec ideo pigrius moveri nos oportet ad visendos vos, quoniam quidquid in vobis laudabile est factum, non a nobis, sed ab illo factum est qui facit mirabilia solus (Psal. LXXI, 18). Multo enim alacrius debemus accedere ad spectanda opera divina, quam nostra; quia et nos si quid boni sumus, opus illius, non hominum sumus. Unde Apostolus dixit: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus (I Cor. III, 7).

II. Xenocrates Polemonem, ut scribitis, et nos ex illis litteris recordamur, de fruge temperantiæ disputando, non solum ebriosum, verum etiam tunc ebrium, ad mores alios repente convertit. Quamquam ergo ille, sicut prudenter et veraciter intellexistis, non Deo fuerit acquisitus, sed tantum a dominatu luxuriæ liberatus: tamen ne id ipsum quidem, quod melius in eo factum est, humano operi tribuerim, sed divino. Ipsius namque corporis, quod est infirmum nostrum, si qua bona sunt, sicut forma et vires et salus, et si quid ejusmodi est, non sunt nisi ex Deo creatore et perfectore naturæ; quanto magis animi bona donare nullus alius potest!

dinis adhibetur: quæ est ejusdem V. C. emendatio, cujus modo meminimus.

b Credulitati rusticitas. Sic emendare libuit Dacherio, cum antea legeretur crudelitati. Clericus tamen ms. codicis lectionem crudelitati retinuit, vocem exponens severitati; atque hunc sensum sequentia docere. In ejus tamen sententiam haud equidem ierim.

c Pingendi. In Dacherii editionem qua utor, mendum suspicor irrepsisse; adeoque malim cum Clerico pingendi.

d Cui revera caput... usus l. p. inverterat. Clericus: qui revera caput... usu l. p. inverterat. Sed hæc emendatione locus haud egere videtur.

e Conturb. deposuit. Ita rescripsit Dacherius, ubi erat exposuit. At Cler. a ms. codice non recessit.

f An intrinsecus?

g Editi, ex illius. At mss. habent ex illis. BB.

quid enim superius vel ingratus cogitare potest humana vecordia, si putaverit cum carne pulchrum faciat Deus hominem, animo castum ab homine fieri? Hoc in libro Christianæ sapientiæ scriptum est: *Cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi Deus det; et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum* (*Sap. viii, 21*). Polemo ergo, si ex luxurioso continens factus ita sciret cujus esset hoc donum, ut eum abjectis superstitionibus pie coleret; non solum continens, sed etiam veraciter sapiens et salubriter religiosus existeret: quod ei non tantum ad præsentis vitæ honestatem, verum et ad futuræ immortalitatem valeret. Quanto minus igitur mihi arrogare debeo conversionem istam vestram vel populi vestri, quam modo nobis nuntiastis; quæ me nec loquente, nec saltem præsentente, procul dubio divinitus facta est, in quibus veraciter facta est! Hoc itaque præcipue cognoscite, hoc pie humiliterque cogitate. Deo, fratres, Deo gratias agite; Deum timeate, ne deficiatis; amate, ut proficiatis.

III. Si autem adhuc quosdam amor hominis occulte segregat, et timor hominis fallaciter congregat; observent qui tales sunt, quoniam Deum cui nuda est humana conscientia, nec testem fallunt, nec iudicem fugiunt. Si quid autem illos de quæstione ipsius unitatis, pro suæ salutis sollicitudine permovet; hoc sibi quantum existimo justissimum extorqueant, ut de catholica Ecclesia, id est toto orbe diffusa, potius id credant quod divinæ Scripturæ dicunt, non quod linguæ humanæ maledicunt. De C

A ipsa vero dissensione quæ inter homines orta est (qui qualeslibet fuerint, non utique præjudicant promissis Dei, qui dixit ad Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen. xxvi, 4*); quod creditum est cum audiretur prædictum, et negatur cum videtur impletum) hoc tantum interim brevissimum, et nisi fallor invictissimum cogitent, aut actam esse istam causam in ecclesiastico transmarrino iudicio, aut non esse actam. Si acta ibi non est, innocens est Christi societas per omnes transmarrinas gentes, cujus societatis nos communione gaudemus; et ideo ab eis innocentibus utique sacrilega diremptione separantur. Si vero acta est ibi ista causa, quis non intelligat, quis non sentiat, quis non videat, eos in ea victos, quorum inde communio B separata est? Eligant ergo utrum malint credere, quod pronuntiaverunt ecclesiastici cognitores, an quod murmurant victi litigatores. Adversus istam complexionem dictu brevissimam, intellectu facillimam, attendite pro vestra prudentia diligenter, quam nihil sobrium responderi possit; et tamen malus Polemo magis ebrietate inveterati erroris evertitur. Date veniam prolixiori fortassis epistolæ quam jucundiori, verumtamen, ut arbitror, utiliori quam blandiori, domini honorabiles et merito suscipiendi, charissimi et desideratissimi fratres. De adventu autem nostro ad vos, utrorumque desiderium Deus impleat. Quanto enim charitatis ardore accendamus ad visendos vos, verbis explicare non possumus, sed vos benigne credere non dubitamus.

ANNO DOMINI CCCC.V.

SECUNDINUS MANICHÆUS.

EPISTOLA AD AUGUSTINUM.

(Hanc epistolam vide inter opera S. Augustini tom. VIII, col. 571, ubi eam refellit S. Doctor prolatis argumentis.)

ANNO DOMINI CCCC.VII.

SANCTUS CHROMATIUS,

EPISCOPUS AQUILEIENSIS.

(Editio, cura Braida, Utini 1816, excusa.)

PRÆFATIO EDITORIS.

[v] Nihil novi litterariæ reipublicæ afferimus, dum hic SANCTI CHROMATII Aquileiensis episcopi SCRIPTA, quæ supersunt, seu mavis OPUSCULA, exhibemus. Ab anno enim 1528, quo primum Basileæ lucem

D publicam Chromatii Scripta aspexerunt, pluries hæc, tum seorsim aliquando, tum maxime in Collectionibus Patrum, edita fuerunt: ac novissime in Bibliotheca Patrum Scriptorumque Ecclesiasticorum